

Maja Vretenar Cobović

Sveučilište u Slavanskom Brodu
Trg Ivane Brlić Mažuranić 2, HR-35000 Slavonski Brod
mvcobovic@unisb.hr

Izvorni znanstveni rad

Ivana Miklošević

Financijska agencija, Podružnica Našice
J. J. Strossmayera 3, HR-31400 Našice
ivana.miklosevic7@gmail.com

Jasna Vujčić

Srednja škola Matije Antuna Reljkovića
Ivana Cankara 76, HR-35000 Slavonski Brod
jasna.vujcic@gmail.com

VAŽNOST FINACIJSKOG ZNANJA I OPISMENJAVANJA STANOVNIŠTVA U OKVIRU SVAKODNEVNE FINACIJSKE EDUKACIJE

SAŽETAK

Financijsko obrazovanje predstavlja skup znanja iz područja financija koja su neophodna pri donošenju kratkoročnih i dugoročnih financijskih odluka stanovništva. Adekvatna financijska uključenost stanovništva u financijski sustav kao osnovno polazište društvene participacije sve više dobiva na značaju. S druge strane, financijsku isključenost moguće je definirati kao jaz između potreba i potražnje određenih društvenih skupina za ponudom osnovnih financijskih usluga kreditnih institucija. Razloge potpune ili povećane financijske isključenosti stanovništva moguće je tražiti u njihovoj marginalnoj participaciji u financijskom sustavu zbog nedostatnih osobnih prihoda, nedovoljnog poznavanja financijskih zakonitosti, slabe edukacija u segmentu osobnih financija te stavova pojedinaca o osobnim financijama. Cilj ovoga rada je istražiti, prikupiti i analizirati relevantne informacije o financijskom potencijalu stanovništva na području Brodsko-posavske i Osječko-baranjske županije, o spoznaji njihovog statusa u financijskom sustavu, te o odnosu prema osobnim financijama koji u bitnoj mjeri odražava i razinu njihove financijske edukacije. Sukladno tomu, autori u radu predstavljaju rezultate istraživanja vezane za financijsku edukaciju stanovništva i njen utjecaj na upravljanje osobnim financijama. Očekivani rezultati istraživanja očitovat će se u segmentu utvrđivanja korelacije između financijske edukacije i upravljanja osobnim financijama stanovništva na području obje županije za pojedine varijable iz anketnog upitnika.

Ključne riječi: financijska edukacija; osobne financije; upravljanje financijama

1. UVOD

Financijska pismenost osnovni je preduvjet svakom pojedincu za uspješno upravljanje osobnim financijama koje je u današnje vrijeme sve zahtjevnije. Financijsko obrazovanje stanov-

ništva postalo je vrlo važno zbog sve složenijih financijskih proizvoda i usluga.

Bez obzira radi li se o podmirivanju trenutnih obveza, štednji, ulaganju ili korištenju nekog financijskog proizvoda ili usluge, posjedovanje znanja

i vještina za upravljanje financijama od velike je važnosti za cjelokupno društvo. Svakodnevno se donosi niz odluka povezanih s upravljanjem financijama, a da se o tim odlukama ne razmišlja u kontekstu financijske pismenosti. Neke od tih odluka ne moraju nužno imati poseban utjecaj na pojedinca (npr. utvrđivanje ukupnih prihoda za uobičajenu dnevnu kupnju određenih namirnica ili stvari i sl.), no neke ipak donose obveze koje mogu znatno i dugoročno definirati kvalitetu života (npr. dugoročni krediti, određivanje sredstava za mirovinu i sl.). Upravo zbog toga, adekvatna financijska pismenost stanovništva utječe na racionalno i pravovremeno donošenje odluka o financijskim proizvodima i uslugama te omogućuje pojedincima samostalnu izradu vlastitog financijskog proračuna.

2. PREGLED DOSADAŠNJIH ISTRAŽIVANJA

Financijske institucije, poput banaka i stambenih štedionica, investicijskih društava, investicijskih i mirovinskih fondova, ključne su za provođenje financijske pismenosti i edukacije. Osim njih, u financijskom opismenjavanju stanovništva mogu sudjelovati i društva za osiguranje, društva za reosiguranje te leasing i faktoring društva.

Značaj financijskoj pismenosti i upravljanju osobnim financijama prvotno su dale najrazvijenije zemlje svijeta, nedugo zatim i one manje razvijene, a danas je financijsko opismenjavanje neizostavna tema uvjetovana rastućim gospodarskim promjenama.

Unatoč tomu, u znanstvenoj i stručnoj literaturi pojam financijske pismenosti je relativno "novi", budući da je većina članaka objavljena tek u posljednjih deset do petnaest godina.

Za istraživanja se koriste različite baze podataka te nacionalne ili međunarodne ankete, a većina dobivenih rezultata pokazala je da je financijska pismenost stanovništva važna za sve zemlje bez obzira na njihovu razvijenost.

No, postoje i pojedina istraživanja autora koji su se bavili financijskom pismošću i ranije. Tako su autori (Volpe i sur., 1996.; Chen i Vol-

pe, 1998.; Hilgert i sur., 2003.) koristili test performansi za procjenu financijske pismenosti, a njihova mjera temeljila se na postocima točnih odgovora u testu. Primjenu faktorske analize na stavkama s više izbora koristili su pojedini autori (Lusardi i Mitchell, 2007.; Rooji i sur., 2007.) uzimajući u obzir osnovnu i sofisticiranu financijsku pismenost.

Nešto novija istraživanja vezana uz ovu tematiku odnosila su se na analizu financijske pismenosti između pojedinih zemalja, analizu određenih skupina stanovništva (onih koji su slabije uključeni u financijski sustav, analizu financijske pismenosti prema riziku i diverzifikaciji rizika i sl.). Prema istraživanjima autorica (Lusardi i Mitchell, 2011.) „većina stanovništva u razvijenom dijelu svijeta nije upoznata s najosnovnijim ekonomskim konceptima potrebnim za donošenje odluka o štednji i investicijama. Autorice su ustanovile nisku financijsku pismenost stanovništva SAD-a te utvrdile da se slabija informiranost posebno veže uz osobe s nižim dohotkom i nižim stupnjem obrazovanja, a značajnije je prisutna kod žena. Nadalje, istraživanje je pokazalo da mjerenje financijskog znanja putem skupa istih pitanja u različitim zemljama ukazuje na općenito nisku razinu financijske pismenosti bez obzira na razvijenost financijskih tržišta i načina na koji je organiziran mirovinski sustav u tim zemljama“.

Komparativna analiza financijske pismenosti u četrnaest zemalja (Atkinson i Messy, 2012) pokazala je da „u više zemalja je moguće primijeniti istu grupu pitanja na temelju kojih se kreiraju jednostavni pokazatelji financijske pismenosti. Rezultati su pokazali da postoji značajan prostor za unaprjeđenje financijskog znanja u svakoj od promatranih zemalja pa čak i ako spadaju u grupu razvijenih zemalja. U svim su zemljama iskazane niže vrijednosti za izračun složene kamate, a primjetan je i nedostatak znanja iz diverzifikacije rizika. Više razine financijske pismenosti pokazuju muškarci u odnosu na žene. Rezultati istraživanja pokazuju da na nejednakost u financijskoj pismenosti najvjerojatnije utječu niže obrazovanje te niži prihodi stanovništva“.

Nadalje, autorice (Lusardi i Mitchell, 2014.) su napravile detaljan pregled istraživanja „o ekonomskim aspektima važnosti financijske pismenosti. Istraživanje pregledno prikazuje rezultate ispitivanja i usporedbu financijske pismenosti u različitim zemljama i to u odnosu na socio-demografske varijable kao što su spol, dob, obrazovanje, prihodi, radni status, manjinska pripadnost i mjesto stanovanja. Iznoseni su primjeri ocjena financijske pismenosti u zemljama koje su imale iskustvo inflacije za razliku od zemalja s iskustvom deflacije. Zanimljiva se razlika pojavljuje i između vlastite ocjene ispitanika o financijskoj pismenosti u odnosu na stvarno znanje“.

Istraživanje o financijskoj pismenosti u odnosu na rizik (Lusardi, 2015) fokusirano je na dio financijske pismenosti koji mjeri znanje i ponašanje prema riziku i diverzifikaciji rizika. „Empirijska ocjena pokazuje da financijska pismenost, odnosno razumijevanje rizika, ima učinka na planiranje mirovine i pažljiviju štednju. Autorica smatra da je dio znanja i ponašanja prema riziku izuzetno važan dio financijske pismenosti, jer su financijske odluke i odluke o štednji usko povezane s upravljanjem rizikom“.

U svome istraživanju o financijskoj pismenosti (Bujan i sur., 2016) u Republici Hrvatskoj, autorice su došle do zaključka da varijable dob, stupanj obrazovanja i razina dohotka značajno utječu na financijsku pismenost. Nadalje, (Škreblić Kirbiš i sur., 2016) zaključuju da su muškarci bolje financijski obrazovani, ali da su žene bolje u upravljanju financijama.

Istraživanje o financijskoj pismenosti žena (The American College, New York Life, Center for Retirement Income, 2017) pokazalo je slabiju financijsku pismenost od muškaraca te slabije financijsko znanje. No, pored toga rezultati ovog istraživanja pokazali su da žene više brinu o financijskoj sigurnosti u mirovini te su manje sklone rizicima za razliku od muškaraca.

Sukladno dosadašnjim istraživanjima, cilj ovog rada je istražiti i analizirati razinu financijske pismenosti stanovništva na području Brodsko-posavske i Osječko-baranjske županije (područje istočne Hrvatske), spoznaju njihovog statusa

u financijskom sustavu te odnos prema osobnim financijama koji u bitnoj mjeri odražava i razinu njihove financijske edukacije.

Sukladno predmetu istraživanja i postavljenim ciljevima, rad polazi od sljedećih hipoteza:

H1: Gospodarsko zaostajanje Brodsko-posavske i Osječko-baranjske županije u odnosu na državni prosjek uvjetuje niži stupanj uključenosti stanovništva u financijski sustav.

H2: Stupanj financijske pismenosti povezan je s razinom obrazovanja stanovništva na području istočne Hrvatske.

H3: Unatoč niskim prihodima stanovništva na području istočne Hrvatske, svijest od brizi za boljim upravljanjem osobnim financijama svakodnevno jača.

3. VAŽNOST FINANCIJSKOG OPISMENJAVANJA U REPUBLICI HRVATSKOJ – METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Posjedovanjem odgovarajućeg financijskog znanja koje se stječe dugotrajnim i stalnim financijskim obrazovanjem minimizira se rizik nastupa financijski nepovoljne situacije za samog pojedinca. U svrhu minimiziranja rizika pojave nove financijske krize te izbjegavanja negativnih posljedica koje su narušile svjetsku ekonomiju, potrebna je zadovoljavajuća razina financijske pismenosti stanovništva. „Financijska edukacija je dugotrajan proces čiji efekti često nisu vidljivi odmah pa aktivnosti u vezi s financijskim opismenjavanjem treba provoditi kontinuirano, a s ciljem dosega što više dobnih skupina“.

(Hrvatska agencija za nadzor financijskih usluga, Financijska pismenost <https://www.hanfa.hr/media/1459/fin-pismenost-bro%C5%A1ura.pdf>, 10.02.2022.)

Zbog utjecaja dugoročne gospodarske krize, potreba za financijskim opismenjavanjem u Republici Hrvatskoj je posebno izražena. Gospodarski razvoj, prosperitet i bogatstvo pojedine države u značajnoj mjeri odražava razvijenost njezinih regija te financijsku snagu stanovništva

na tom području. Neujednačenost gospodarske razvijenosti često uvjetuje i razlog je mnogim problemima stanovništva, kako na lokalnoj tako i osobnoj razini. Ti problemi proizlaze iz nedostatnosti financijskih prihoda uvjetovanih gospodarskim zaostajanjem istočne Hrvatske za nacionalnim prosjekom. Upravo ova činjenica velikim djelom dovodi do toga da stanovništvo u određenoj mjeri mijenja svoj odnos prema financijama te jača svjesnost o potrebi i nužnosti racionalnijeg i kvalitetnijeg odnosa u upravljanju svojim prihodima i rashodima.

Metodologija istraživanja temeljena je na metodi ankete putem instrumenta online anketnog upitnika. Istraživanje je provedeno u prosincu 2021. godine i u siječnju 2022. godine na reprezentativnom uzorku od 502 ispitanika. Istraživanje je provedeno na području istočne Hrvatske, točnije u Brodsko-posavskoj i Osječko-baranjskoj županiji. Istražena je uključenost stanovništva i njihov status u financijskom sustavu, financijska edukacija te odnos prema osobnim financijama. Ciljna skupina uzorka obuhvaćala je zaposlene i nezaposlene osobe, umirovljeničku populaciju te studente. Anketni upitnik bio je strukturiran u četiri dijela. Prvi dio upitnika odnosio se na osnovne podatke o uzorku (spol, životna dob, završena stručna sprema, status na tržištu rada, prebivalište). Drugi i treći dio anketnog upitnika odnosio se na pitanja vezana za izvore financijskih prihoda, njihovu visinu te vrstu otvorenog računa u banci, upravljanje financijskim prihodima te sadašnje i buduće financijske obveze i potrebe ispitanika. Četvrti dio anketnog upitnika odnosio se na pitanja vezana za stavove ispitanika glede njihovih osobnih financija.

Pojedina pitanja iz anketnog upitnika (npr. vrsta računa otvorenog u banci) pri obradi su grupirana prema određenim ciljnim skupinama kako bi se moglo ispitati postoje li određene razlike u financijskoj pismenosti između analiziranih skupina. U konačnici, prikazan je izračun korelacijskih vrijednosti između financijske edukacije i upravljanja osobnim financijama ispitanika za pojedine varijable iz anketnog upitnika. Ispitan je odnos povezanosti bitnih elemenata kredita prilikom zaduživanja koji su ispitanici

cima važni. Za izračun korelacijskih vrijednosti korišten je Pearsonov koeficijent korelacije (r).

„Pearsonov koeficijent korelacije koristi se za varijable na intervalnoj ljestvici koje su u linearnom odnosu. Linearni odnos varijabli može se očitati s točkastog dijagrama i podrazumijeva kako točke slijede i rasipaju se oko pravca. Ponekad podatci mogu biti međusobno povezani, ali nisu u linearnom odnosu i tada nije moguće izračunati Pearsonov koeficijent korelacije“ (Dawson i Trapp, 2004).

„Pearsonov koeficijent korelacije označava se malim slovom (r) te može poprimiti vrijednosti od -1 do +1. Vrijednost koeficijenta korelacije od 0 do 1 je pozitivna korelacija i označava sukladan rast vrijednosti obje skupine podataka. Vrijednost koeficijenta korelacije od 0 do -1 označava negativnu korelaciju, odnosno sukladan porast vrijednosti jedne varijable, a pad vrijednosti druge varijable. Kada koeficijent korelacije ima vrijednost 0, tada on označava nepostojanje linearne povezanosti, što upućuje na činjenicu kako poznavajući vrijednosti jedne varijable nije moguće ništa zaključiti o vrijednostima druge varijable“ (Ažman i sur., 2006). Za obradu svih dobivenih podataka u radu korišten je programski paket Statistica.

4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA I RASPRAVA

Odgovarajuća financijska pismenost te uključenost u financijski sustav od strane pojedinca sve više dobiva na značaju. S druge strane, razloge potpune ili povećane financijske isključenosti stanovništva moguće je tražiti zbog manjka osobnih prihoda ili nedovoljnog poznavanja financijskih zakonitosti te slabe edukacije u segmentu osobnih financija. Sukladno tomu, moguće je zaključiti da „odnos pojedinca prema osobnim financijama u bitnoj mjeri odražava i razinu njegove financijske edukacije“ (Matić i sur., 2016).

U nastavku rada prikazuju se rezultati istraživanja čiji je cilj bio prikupljanje relevantnih informacija o financijskom potencijalu stanovništva na području istočne Hrvatske, točnije u Brodsko-posavskoj i Osječko-baranjskoj županiji. Spol i životna dob ispitanika prikazani su u tablici 1.

Tablica 1. Spol i životna dob

Spol / Životna dob	Broj	Postotak	Kumulativni niz (%)
Muškarci	228	45,42	45,42
Žene	274	54,58	100
Ukupno	502	100	
19 – 24 godine	97	19,32	19,32
25 – 35 godina	171	34,06	53,38
36 – 55 godina	121	24,10	77,48
56 – 65 godina	67	13,35	90,83
Više od 65 godina	46	9,17	100
Ukupno	502	100	

Izvor: autori

U ukupnom uzorku od 502 ispitanika anketirano je 54,58% ženskih osoba te 45,42% muških osoba. Od ukupnog broja anketiranih, ženskih osoba u odnosu na muškarce je više za 9,16%. Dobne skupine ispitanika podijeljene su u pet granica razreda. Analizirajući uzorak, moguće je zaključiti da je najčešća životna dob ispitanika od 25 - 35 godina života (njih 34,06%). Zatim slijede ispita-

nici u dobi od 36 - 55 godina života (njih 24,10%) te ispitanici u dobi od 19 - 24 godine života (njih 19,32%). Četvrti rang u ukupnom uzorku zauzimaju ispitanici od 56 - 65 godina života (njih 13,35%), dok je najmanje ispitanika u dobi od 65 i više godina (9,17%) (Tablica 1). U tablici 2 prikazana je završena stručna sprema ispitanika te njihov status na tržištu rada.

Tablica 2. Stručna sprema i status na tržištu rada

Stručna sprema / Status na tržištu rada	Broj	Postotak	Kumulativni niz (%)
Završena osnovna škola	10	1,99	1,99
Završena srednja stručna sprema	291	57,97	59,96
Završena viša stručna sprema / stručni studij	89	17,73	77,69
Završena visoka stručna sprema	102	20,32	98,01
Završen poslijediplomski studij	10	1,99	100
Ukupno	502	100	
Zaposlen/a	162	32,27	32,27
Nezaposlen/a	111	22,11	54,38
Student/ica	147	29,28	83,66
Umirovljenik/ica	82	16,34	100
Ukupno	502	100	

Izvor: autori

S obzirom na stupanj obrazovanja ispitanika najviše je anketiranih sa završenom srednjom stručnom spremom (57,97%), a potom slijede ispitanici s visokom te višom stručnom spremom, odnosno završenim stručnim studijem. Temeljem broja anketiranih, najmanje ih ima završen poslijediplomski studij (magisterij ili doktorat znanosti - 1,99%) ili osnovnu školu. Po pitanju statusa na tržištu rada najviše anketiranih se izjasnilo kao zaposlena osoba (32,27%), a potom slijede studenti (29,28%)

te nezaposlene osobe (22,11%). U ukupnom uzorku anketirano je 16,34% umirovljenika (Tablica 2). U Brodsko-posavskoj županiji prebivalište ima 59,92% ispitanika, a u Osječko-baranjskoj 40,08% ispitanika. U okviru pitanja vezanih uz mjesečne prihode, ispitanici su odgovarali na pitanja vezana uz izvore prihoda i njihov iznos (Tablica 3) te vrijeme otvaranja računa u banci (Tablica 4); i broj i vrstu računa otvorenog u banci (Tablica 5).

Tablica 3. Izvori prihoda te iznos mjesečnog prihoda ispitanika (u kn)

Izvori prihoda	Broj	Postotak	Medijan	Mod	Standardna devijacija	Varijanca
Plaća	165	32,87				
Mirovina	89	17,73				
Stipendija	58	11,55	2	4	1,571	1,901
Plaća/mirovina ukućana	154	30,68				
Ostalo	36	7,17				
Ukupno	502	100				
Iznos prihoda u kn	Broj	Postotak	Medijan	Mod	Standardna devijacija	Varijanca
do 2.000	66	13,15				
od 2.001 do 5.000	198	39,44				
od 5.001 do 8.000	180	35,86	2	2	1,236	1,635
od 8.001 do 11.000	45	8,96				
preko 11.001	13	2,59				
Ukupno	502	100				

Izvor: autori

Na pitanje vezano uz izvore mjesečnih prihoda, najviše anketiranih se izjasnilo da njihove prihode čini plaća ili plaća/mirovina njihovih ukućana. Temeljem toga moguće je zaključiti da je 32,87% ispitanika zaposleno, dok su ostali nezaposleni ili su studenti koji ne ostvaruju vlastite prihode. Treći rang čine ispitanici čiji osnovni prihod čini mirovina. U okviru kategorije ostalo, ispitanici su navodili izvore prihoda poput socijalne pomoći zbog čega je

moguće zaključiti da se radi o nezaposlenim osobama. S obzirom na iznos ostvarenog prihoda, najviše anketiranih ostvaruje prihod u iznosu od 2.001 do 5.000 kn što pokazuje značajno zaostajanje istočne Hrvatske za prosječkom Republike Hrvatske. Nakon njih slijede ispitanici s prihodom od 5.001 do 8.000 kn. Ispitanici koji ostvaruju mjesečne prihode veće od 8.001 kn čine 8,96% u odnosu na ukupni uzorak (Tablica 3).

Tablica 4. Vrijeme otvaranja računa

Spol		Broj	Postotak	Medijan	Mod	Standardna devijacija	Varijanca	
Muški	Vrijeme otvaranja računa	Kada sam postao punoljetan / tijekom srednje škole	7	3,07				
		Kada sam upisao studij	125	54,82				
		Tijekom studija kada sam počeo raditi putem student servisa	85	37,28	2	2	1,358	1,787
		Kada sam se zaposlio	11	4,83				
		Ukupno	228	100				
Ženski	Vrijeme otvaranja računa	Kada sam postao punoljetan / tijekom srednje škole	15	5,47				
		Kada sam upisao studij	152	55,47				
		Tijekom studija kada sam počeo raditi putem student servisa	95	34,68	2	2	1,258	1,674
		Kada sam se zaposlio	12	4,38				
		Ukupno	274	100				

Izvor: autori

Na temelju podataka u tablici moguće je uočiti da ispitanici otvaraju račune u bankama najčešće prilikom upisa studija neovisno o spolu, a potom tijekom studija. Veoma mali postotak žena i muškaraca u ukupnom uzorku račun u banci otvara primjerice tijekom srednje škole (muškarci 3,07%; žene 5,47%), što ukazuje na slabo participiranje stanovništva unutar bankarskog sustava na području istočne Hrvatske.

Stavljanjem u odnos stručne spreme ispitanika i vremena otvaranja računa, moguće je zaključiti

da osobe s visokom i višom stručnom spremom ranije participiraju unutar financijskog sustava u odnosu na ispitanike koji su završili osnovno ili srednje obrazovanje. Nastavno na gore navedeno, potvrđuju se hipoteze da gospodarsko zaostajanje Brodsko-posavske i Osječko-baranjske županije u odnosu na državni prosjek uvjetuje niži stupanj uključenosti njihovog stanovništva u financijski sustav te da je stupanj financijske pismenosti povezan s razinom obrazovanja stanovništva na tom području (Tablica 4).

Tablica 5. Vrsta računa otvorenog u banci

Zaposleni/a	Broj	Postotak	Medijan	Mod	Standardna devijacija	Varijanca
Tekući račun	52	32,10				
Žiro račun	11	6,79				
Tekući i žiro račun	87	53,70	2	3	1,111	1,367
Nemam račun	12	7,41				
Ukupno	162	100				
Nezaposleni/a	Broj	Postotak	Medijan	Mod	Standardna devijacija	Varijanca
Tekući račun	48	43,24				
Žiro račun	9	8,11				
Tekući i žiro račun	29	26,13	2	1	1,112	1,784
Nemam račun	25	22,52				
Ukupno	111	100				
Student/ica	Broj	Postotak	Medijan	Mod	Standardna devijacija	Varijanca
Tekući račun	69	46,94				
Žiro račun	21	14,29				
Tekući i žiro račun	13	8,84	2	1	1,121	1,387
Nemam račun	44	29,93				
Ukupno	147	100				
Umirovljenik/ica	Broj	Postotak	Medijan	Mod	Standardna devijacija	Varijanca
Tekući račun	64	78,05				
Žiro račun	5	6,10				
Tekući i žiro račun	3	3,65	2	1	1,333	1,769
Nemam račun	10	12,20				
Ukupno	82	100				

Izvor: autori

Analizirajući podatke u tablici moguće je uočiti da, s obzirom na status na tržištu rada, nezaposleni, studenti te umirovljenici najčešće koriste tekući račun otvoren kod pojedine banke. Zaposleni pak najčešće koriste i tekući i žiro račun. Postoji znatan broj anketiranih koji nema otvoren niti jedan račun kod banke (pogotovo nezaposlene osobe te studenti) te uopće ne participira u okviru financijskog sustava. Važno je napomenuti da postoji određen broj zaposlenih osoba te umirovljenika koji također nemaju otvoren račun u banci, te je za pretpostaviti da

plaću ili mirovinu primaju u gotovini - na ruke (što je djelomično u neskladu sa određenim zakonskim propisima). Osim toga, izuzetno je mali broj onih koji participiraju u financijskom sustavu s otvorena dva računa u banci (i tekući i žiro račun), temeljem čega je moguće zaključiti da gospodarsko zaostajanje istočne Hrvatske uvjetuje i nešto slabiju uključenost stanovništva u financijski sustav (Tablica 5).

Ovu hipotezu potvrdili su i odgovori ispitanika na pitanje koriste li više usluga pojedine banke. U ukupnom uzorku, najviše ispitanika

koristi samo jednu uslugu banke (64,20%), a slijede ispitanici koji koriste dvije do tri usluge banke (10,11%). Ispitanici koji ne koriste bankarske usluge čine 25,69% uzorka, što upućuje na slabiju uključenost stanovništva na području istočne Hrvatske u financijski sustav, dijelom zbog manjka osobnih prihoda, a dije-

lom zbog nedovoljnog poznavanja financijskih zakonitosti te slabije financijske edukacije. U okviru pitanja vezanih uz sadašnje i buduće financijske obveze, ispitanici su odgovarali na pitanja o podignutim kreditima u banci te nemogućnostima podmirivanja svakodnevnih obveza (Tablica 6).

Tablica 6. Podignut kredit u banci te nemogućnost podmirivanja svakodnevnih obveza

Kredit u banci	Broj	Postotak	Medijan	Mod	Standardna devijacija	Varijanca
Da	396	78,89				
Ne	106	21,11	2	2	0,458	0,334
Ukupno	502	100				
Susretanje s nemogućnošću podmirivanja obveza	Broj	Postotak	Medijan	Mod	Standardna devijacija	Varijanca
Svakodnevno	135	26,89				
Ponekad	201	40,04	2	2	0,677	0,661
Nikad	166	33,07				
Ukupno	502	100				

Izvor: autori

U ukupnom uzorku 78,89% ispitanika ima podignut kredit u banci. No, unatoč velikom broju zaduženih, osobe koje se svakodnevno susreću s nemogućnošću podmirivanja svojih financijskih obveza zauzimaju tek treći rang. S obzirom na ukupan broj ispitanika, najviše je onih koji se ponekad susreću s nemogućnošću podmirivanja financijskih obveza, dok 33,07% ispitanika nikada nema ovaj problem (Tablica 6).

S obzirom na izuzetno niske prihode koje ostvaruje stanovništvo na području istočne Hrvatske te slabiju uključenost unutar financijskog sustava, moguće je zaključiti da ovaj dio stanovništva ipak u određenoj mjeri brine o svojim osobnim financijama jer obveze podmiruje na vrijeme te time jača svijest o potrebi za kvalitetnijim upravljanjem unutar kućnog budžeta. Ovu hipotezu potvrdili su i odgovori ispitanika na pitanje jesu li spremni zadužiti se izvan bankarskog sustava kako bi podmirili svoje dugove. U ukupnom uzorku samo je 15,74% ispitanika spremno zadužiti se izvan bankarskog sustava, dok čak 84,26% to ne bi učinilo, čime pokazuju

brigu o osobnim financijama te određenu razinu financijske edukacije.

Na pitanje o brizi u okviru osobnih financija, 55,09% ispitanika se izjasnilo da svakodnevno brine o svojim osobnim financijama, što je u skladu s dobivenim rezultatima ankete iz prethodno postavljenih pitanja. Dodatno ohrabruje podatak da samo 16,88% ispitanika uopće ne brine o svojim osobnim financijama, čime je ponovno potvrđena hipoteza da stanovništvo istočne Hrvatske mijenja odnos prema osobnim financijama te jača svijest o potrebi i nužnosti racionalnijeg i kvalitetnijeg odnosa u upravljanju svojim приходima i rashodima.

U tablici 7 prikazan je izračun korelacijskih vrijednosti između financijske edukacije i upravljanja osobnim financijama ispitanika za pojedine varijable iz anketnog upitnika. Ispitan je odnos povezanosti bitnih elemenata kredita prilikom zaduživanja koji su ispitanicima važni. Za izračun korelacijskih vrijednosti korišten je Pearsonov koeficijent korelacije (r).

Tablica 7: Važnost pojedinih elemenata prilikom zaduženja / preferencije ispitanika – izračun korelacijskih vrijednosti

Važnost	Visina kredita	Kamatna stopa na kredit	Rok povrata kredita	Brzina odobravanja kredita	Instrumenti osiguranja kredita (kolateral)	Naknada za odobravanje kredita	Valutna klauzula	Način isplate kredita
Visina kredita	1	0,555*	0,431*	0,463*	0,774*	0,357*	0,222*	0,511*
Kamatna stopa na kredit	0,555*	1	0,677*	0,506*	0,611*	0,401*	0,615*	0,467*
Rok povrata kredita	0,431*	0,677*	1	0,594*	0,612*	0,512*	0,333*	0,522*
Brzina odobravanja kredita	0,463*	0,506*	0,594*	1	0,567*	0,568*	0,433*	0,421*
Instrumenti osiguranja kredita (kolateral)	0,774*	0,611*	0,612*	0,567*	1	0,411*	0,628*	0,366*
Naknada za odobravanje kredita	0,357*	0,401*	0,512*	0,568*	0,411*	1	0,441*	0,477*
Valutna klauzula	0,222*	0,615*	0,333*	0,433*	0,628*	0,441*	1	0,567*
Način isplate kredita	0,511*	0,467*	0,522*	0,421*	0,366*	0,477*	0,567*	1

Izvor: autori

* $p < 0,01$

$0 < |r| < 0,25$ - slaba jačina korelacije između varijabli

$0,25 < |r| < 0,64$ - srednja jačina korelacije između varijabli

$0,64 < |r| < 1$ - čvrsta jačina korelacije između varijabli

S obzirom na izračun korelacijskih vrijednosti za važne elemente kredita prilikom zaduživanja ispitanika, moguće je zaključiti da dobiveni rezultati ukazuju na postojanje pozitivne povezanost između svih istraživanih varijabli iz anketnog upitnika. Između važnosti kamatne stope i važnosti roka povrata kredita te važnosti instrumenata osiguranja kredita i važnosti visine kredita postoji čvrsta povezanost, na što ukazuju i dobiveni koeficijenti korelacije od 0,677, odnosno 0,774. Između svih ostalih istraživanih kombinacija varijabli postoji srednja razina povezanosti. Ovakvi rezultati istraživanja ukazuju na pozitivnu vezu između financijske edukacije i upravljanja osobnim financijama ispitanika, što potvrđuje hipotezu da unatoč niskim priho-

dima stanovništvo istočne Hrvatske u određenoj mjeri brine o svojim osobnim financijama te je u stanju donositi racionalne odluke po pitanju zaduženja (Tablica 7).

Temeljem dobivenih rezultata istraživanja moguće je uočiti pojedine sličnosti, ali i različitosti u odnosu na dosadašnja istraživanja koja su objavili prethodno citirani autori. Sukladno dosadašnjim istraživanjima, većina stanovništva u razvijenom dijelu svijeta nije upoznata s najosnovnijim ekonomskim konceptima potrebnim za donošenje odluka o štednji i investicijama. Razina financijske pismenosti u Republici Hrvatskoj svakako nije zadovoljavajuća, no unatoč tome, čak i stanovništvo u njezinim

nerazvijenim dijelovima poput istočne Hrvatske (Brodsko-posavska i Osječko-baranjska županija) mijenja svijest o potrebi za dodatnom financijskom edukacijom. Nadalje, dio stanovništva pokazuje relativno dobru financijsku pismenost po pitanju zaduženja, što je svakako ohrabrujući podatak.

Dobivenim rezultatima istraživanja moguće je uočiti da se slabija informiranost po pitanju financijske edukacije posebno veže uz osobe s nižim dohotkom i nižim stupnjem obrazovanja, što je prezentirano i u dosadašnjim istraživanjima. U konačnici, moguće je zaključiti da postoji potreba za unaprjeđenjem financijskog znanja ne samo na području Republike Hrvatske, nego i u ostalim dijelovima Europske unije i svijeta pa čak i onoga najrazvijenijeg.

5. ZAKLJUČAK

Financijska edukacija stanovništva izuzetno je važna prilikom donošenja financijskih odluka, bilo da se radi o izboru financijskih usluga ili pak susretanju sa svakodnevnim financijskim obvezama koje iziskuju raspodjelu kućnog budžeta. Postojanje sve većeg broja različitih financijskih proizvoda i usluga kreditnih institucija dovodi do nužnosti poznavanja financijskih zakonitosti te povećanja financijske pismenosti. Upravo zbog toga, odabir racionalnog i ekonomski prihvatljivog financijskog proizvoda ili usluge ima dugoročni utjecaj na život pojedinca te njegovu financijsku situaciju.

Rezultati istraživanja o utjecaju financijske edukacije na upravljanje osobnim financijama stanovništva na području istočne Hrvatske uka-

zuju na sljedeće: iznos ostvarenog mjesečnog prihoda stanovništva pokazuje značajno zaostajanje istočne Hrvatske za prosjekom Republike Hrvatske. S obzirom na status na tržištu rada, nezaposleni, studenti te umirovljenici najčešće koriste tekući račun otvoren kod pojedine banke, dok zaposleni najčešće koriste i tekući i žiro račun. Postoji znatan broj anketiranih koji nema otvoren niti jedan račun kod banke te uopće ne participira u okviru financijskog sustava. Izuzetno je mali broj onih koji participiraju u financijskom sustavu koristeći dvije do tri usluge banke zbog čega je moguće zaključiti da gospodarsko zaostajanje istočne Hrvatske uvjetuje i nešto slabiju uključenost stanovništva u financijski sustav, dijelom zbog manjka osobnih prihoda, a dijelom zbog nedovoljnog poznavanja financijskih zakonitosti te slabije financijske edukacije. Unatoč niskim prihodima stanovništva te slabijoj uključenosti unutar financijskog sustava, anketirani financijske obveze podmiruju na vrijeme te time jačaju svijest o potrebi za kvalitetnijim upravljanjem unutar kućnog budžeta. Veliki broj anektiranih u stanju je donositi racionalne odluke po pitanju zaduženja, što je dokazano i izračunom korelacijskih vrijednosti za važne elemente kredita prilikom zaduživanja, čime anektirani pokazuju određenu financijsku pismenost. Veliki broj ispitanika svakodnevno brine o svojim osobnim financijama, temeljem čega je moguće zaključiti da postoji pozitivna veza između financijske edukacije i upravljanja osobnim financijama, iako će edukacija po pitanju uključenosti u financijski sustav biti nužna ovom dijelu stanovništva kako bi se smanjio trend zaostajanja za prosjekom Republike Hrvatske.

6. LITERATURA

- Atkinson, A. i Messy, F. A. (2012). Measuring financial literacy: Results of the OECD/INFE pilot study. *OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions*, 15, 73. <http://dx.doi.org/10.1787/5k9csfs90fr4-en> (26.1.2021.)
- Ažman, J., Frković, V., Bilić-Zulle, L. i Petrovečki, M. (2006). Correlation and regression, *Acta Medica Croatica*, 60(1), 81-91.
- Bujan, I., Cerović, Lj. i Dukić Samaržija, N. (2016). Socio demographic determinants of financial literacy of the citizens of the Republic of Croatia. *Ekonomski pregled*, 67(3), 206-226.

- Chen, H. i Volpe, R. P. (1998). An analysis of personal financial literacy among college students. *Financial Services Review*, 7(2), 107-128.
- Croatian Financial Services Supervisory Agency (2021). *Financial literacy* <https://www.hanfa.hr/media/1459/fin-pismenost-bro%C5%A1ura.pdf>, (26.1.2021.)
- Dawson, B. i Trapp, R. G. (2004). *Basic and clinical biostatistics*, 4th Ed. Lange Medical Books / McGraw-Hill.
- Hilgert, M., Hogarth, J. i Beverley, S. (2003). Household financial management: The connection between knowledge and behavior. *Federal Reserve Bulletin*, 89(7), 309-322.
- Huston, S. J. (2010). Measuring financial literacy. *The Journal of Consumer Affairs*, 44(2), 296-316.
- Lusardi, A. (2015). Risk literacy. *Italian Economic Journal*, 1(1), 5-23.
- Lusardi, A. i Mitchell, O. S. (2007). Financial literacy and retirement planning: New evidence from the Rand American Life Panel. *Michigan Retirement Research Center Research Paper No. WP, 157*, 1-33.
- Lusardi, A. i Mitchell, O. S. (2011). Financial literacy around the world: An overview. *Journal of Pension Economics and Finance*, 10(4), 497-508.
- Lusardi, A. i Mitchell, O. S. (2014). The economic importance of financial literacy: Theory and evidence, *Journal of Economic Literature*, 52(1), 5-44.
- Matić, B., Serdarušić, H. i Vretenar Cobović, M. (2016). Croatian student workforce: Financial impact and experience. U: D. Barković i B. Rundzheimer (ur.), *Interdisciplinary Management Research XII* (str. 487-496). Josip Juraj Strossmayer University in Osijek, Faculty of Economics in Osijek, Croatia Postgraduate Studies "Management", Hochschule Pforzheim University.
- Škreblić Kirbiš, I., Vehovec, M. i Galić, Z. (2016.): Relationship between financial satisfaction and financial literacy: exploring gender differences. *Društvena istraživanja*, 26(2), 165-185.
- The American College, New York Life, Center for Retirement Income (2017). <https://retirement.theamericancollege.edu/research/2017-ricp%C2%AE-retirement-income-literacy-gender-differences> (26.1.2021.)
- Volpe, R. P., Chen, H. i Pavlicko, J. J. (1996). Personal investment literacy among college students: A survey. *Financial Practice and Education*, 6(2), 86-94.
- Vretenar Cobović, M. (2020). Financial education of the population - a key factor for successful personal finance management. U: M. Leko Šimić i B. Crnković (ur.), *9th International scientific symposium region, entrepreneurship, development* (str. 1418-1429). Josip Juraj Strossmayer University in Osijek, Faculty of Economics in Osijek.
- Vretenar Cobović, M.; Cobović, M. i Vujčić, J. (2018). Economic effects of life insurance in the Republic of Croatia - interest and participation of population. U: A. Mašek Tonković i B. Crnković (ur.), *7th international scientific symposium Economy of Eastern Croatia - Vision and growth* (str. 415-423). Josip Juraj Strossmayer University in Osijek, Faculty of Economics in Osijek.

IMPORTANCE OF FINANCIAL KNOWLEDGE AND LITERACY IN THE POPULATION WITHIN THE FRAMEWORK OF DAILY FINANCIAL EDUCATION

ABSTRACT

Financial education refers to a set of knowledge in the field of finance that is necessary in making short-term and long-term financial decisions in the population. Adequate financial involvement of the population in the financial system as a basic starting point for social participation is gaining on importance. On the contrary, financial exclusion can be defined as the gap between the needs and demands of certain social groups for basic financial services of credit institutions. The reasons for complete or increased financial exclusion in the population can be sought in their marginal participation in the financial system due to lack of personal income, insufficient knowledge of financial laws, poor financial education and individual attitude towards personal finances. The aim of this paper is to investigate, collect and analyze relevant information on the financial potential of the population in Brod-Posavina and Osijek-Baranja County, in order to understand their status in the financial system, and their relationship to personal finance, which substantially reflects the level of their financial education. Accordingly, the authors present the results of research related to financial education of the population and its impact on the management of personal finances. The expected research results will be reflected in the segment of establishing the correlation between financial education and the management of personal finances of the population in the territory of both Counties for individual variables from the questionnaire.

Keywords: financial education; personal finance; financial management.